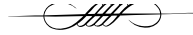

HARMAT ÁRPÁD – HARMAT PÉTER

Hódmezővásárhely első kútjai

Hódmezővásárhely városának történetében kiemelt jelentőségű időszak volt a víznyerés módjának, a kútásásnak illetve kútúrásnak a kialakulása, fejlődése, hiszen a helyi földrajzi adottságok, a fő megélhetési forrásként szolgáló mezőgazdaság, az egészségügyi helyzet XVIII. századi romlása, illetve a város lakosságának demográfiai növekedése miatt nagy hangsúlyt helyeztek a tiszta, egészséges és bőséges ivóvíz biztosítására.

Az Alföld déli, Hódmezővásárhely körüli területein a XIX. század közepéig kizárólag csak ásott kutak voltak, melyek a század második felére már nem elégítették ki a város igényeit. Az ásással készült víznyerő helyek a talajszinthez közeli vízbázisuk miatt könnyen fertőződhetnek, rossz minőségű nem ritkán járványokat kiváltó vizet adtak, könnyen kiapadhattak, és alacsony vízhozamuk miatt csak kevés ember, és igen korlátozott számú jószág ellátásának tudtak megfelelni. (Hódmezővásárhely XIX. századi lakosságának jelentős százaléka tartott jószágot, és állományuk vízfogyasztása többszöröse volt saját családi igényüknek.)

A kútásások mellett, az ország más területein meglévő természetes vízforrások, erek, patakok, folyók, stb. Hódmezővásárhely esetében nem jelentettek megoldást, mivel a város

távol feküdt minden ilyen lehetséges víznyerő helytől. A XIX. század második felében ráébredtek a város vezetői, hogy a lakosság vízellátását csak egyetlen módon lehet biztosítani: ha a föld mélyebb rétegeiből próbálnak meg ivóvizet nyerni. A mélyebb rétegekből történő ivóvíznyerés viszont csak fúrással lehetséges, mely műveletet hagyományos módon, a helyi kútásó „szakemberek” segítségével már nem lehet véghezvinni, mivel komoly mérnöki tudást, szakértelmet, és korszerű felszerelést kíván.

A kutak fúrással történő kialakítása nem csak a Dél-Alföldön, hanem az egész XIX.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY ELSŐ FÚRT ARTÉZI KÚTJA, A BAKAY-KÚT

A KÁLVIN JÁNOS TERET DÍSZÍTŐ NAGY ANDRÁS JÁNOS-KÚT

századi Magyarországon ritkaságszámba ment, mivel a technológia csak az 1800-as évek elején kezdett körvonalazódni a bányafúratások korábbi gyakorlatának alapjait felhasználva. Nem véletlen, hogy az első kútúró szakemberek bányamérnökök voltak.

Helytörténeti szempontból a kutak fúrással és nem ásással történő létesítésének legfontosabb időszaka a XIX. század közepén kezdődött, amikor 1855-ben a hódmezővásárhelyi községválasztmányi gyűlésen először vetődött fel konkrét formában a gondolat, hogy a város fúrt kutat készíttessen

A Hódmezővásárhely környéki kutak vízföldtani sajátosságai

„Az Alföld közepén, a Tisza folyó és a félhold alakú Hód tava mellett széles elterült Hódmezővásárhely többet harcolt a vízzel, mint az ellenséggel. Vagy sok volt belőle, vagy kevés. Amikor a nap sugara felégette az Alföldön a nedvességet, akkor bizony nem volt minék »nekihalszni«, kiszáradt a tó, ásní kellett iható vizű kutakat, vagy a lajtoskocsival a Tiszáról szállították a vizet.”¹ Ez a küzdelem nyert kifejezést a határrész elnevezéseiben is, mint Kút völgy, Kutas, Kardoskút. A lakosság nagy gondot fordított az ásottkutak építésére. Ezt bizonyítja egy 1875. szeptember 11-én kelt munkaszerződés is, amely Nyíri Máté és Nyíri Bálint kútmesterek, valamint a város közönsége, mint munkaadó kötöttek egy közkút létesítése érdekében. A szerződés 5. pontját így fogalmazták meg: „A kút mélységére vonatkozóan vállalkozók addig mennek le, míg elegendő bótartalmú ivóvízre akadnak, vagy míg eszközeikkel lemenni tudnak.”²

Az ásottkutak belvilága általában egy öl, és téglával rakták ki az oldalukat, így egészségtelen rossz minőségű ivóvizük többször járványok terjedését idézte elő. Ennek ellenére mind a mai napig működnek ilyen ásott kutak Hódmezővásárhelyen. A városban nevezetes kútásó családok éltek, melyek közül néhánynál a foglalkozásuk előnévül is szolgált, például a Kútásó-Olasz család esetében. Az ásott kutak többnyire az utcák találkozásánál készültek, például a „hattyas kút” a Hattyas utcában. Noha némelyik kút mély volt, csak a felső, többnyire szerves anyagokkal fertőzött talajvizet gyűjtötték össze. Egyesek sós, keserű vagy undorítóan édes ízű vizet adtak. Több helyen tisztítás hiányában búzhödté, egészségtelenné váltak, köztük például a „présházi kút”, melyből egy egész városrész hordta a vizet. Ezek a vizek voltak a sok pusztító bélbetegség és különösen a „hagymáz”okai. Az Alföld altalajrétegeiben volt ugyan a jó víz, de eléréséhez az eddigi ásott kutaknál mélyebbekre lett volna szükség.³

Magyarország természeti kincsei közül kiemelkedő fontosságú a mélységi vízkészlet. Ez a kincs óriási mennyiségben helyezkedik el Hódmezővásárhely közvetlen és távolabbi környékén, amely már több mint egy évszázados feltárása óta kedvezően befolyásolta az élet minden megnyilvánulását, a lakosság életmódját.

A korábbi geofizikai felvételek, majd később a kőolajipari fúrások kimutatták, Hódmezővásárhely és Makó között egy ÉNY-DK-i irányú törésrendszer mentén lezökkent fiatal, harmadkori árok húzódik, mely hatezer métert is meghaladó mélységgel az ország legmélyebb pliocén depressziója, minthogy itt rakódott le legnagyobb vastagságban pliocén üledéksor. A hódmezővásárhelyi depresszió kialakulása a miocén korszak vége felé indult meg, egyidőben a Pannónia medence lesüllyedésével. A nagy súlyedéket kitöltő üledékösszetétel szerkezeti felépítését rétegződés jellemzi. E hatalmas törmelékes üledéktömeg egyik sajátossága a mélység felé fokozódó tömörülés. A délföldi vastag, több ezer méter függőleges kifejlődésű üledéksorozat fő hidrológiai sajátossága a nagy vertikális mélységvízemelet rendszerek jelenléte. Ez

a víztároló típus elsősorban a világ nagy üledékes medencéinek tulajdonsága, mint amilyen a Pannónia medence is. Óriási gyakorlati jelentősége van a korszerű kommunális vízellátást biztosító ivóvíztároló negyedidőszaki mélységi vízemeletnek. A legerőteljesebben feltárt és megcsapolás alatt álló mélységszakasz százötventől háromszázötven méterig terjed, míg üledékföldtani és hidrogéológiai szempontból az optimális víztermelő mélységintervallum háromszáz és ötszáz méter közé esik. A legfelső úgynevezett szabad tükrű talajvízemelet egy és tizenöt méter közötti mélységszakaszban elsősorban az 1860. évet megelőző időszak generációinak legfontosabb vízbázisa volt. Hódmezővásárhely, Makó és Szeged városok vidékén közel 100 ezer ástótkútról tudunk.⁴

A kútúrás fejlődése

A mélyúrású, vagy ártézi kút olyan fúrt kút, amely két vízzáró réteg között fekvő vízadó réteg nyomás alatti vizét tárja fel. A víz a nyomás következtében a kútban fölemelkedik, esetleg a térszint fölé is (negatív kút, pozitív kút, illetve feszített tükrű kutak)

Ártézi víz, vagy rétegvíz, az első vízzáró réteg alatt, általában a két vízzáró réteg között lévő víztartó rétegben sok helyen egymás alatt több szintben elhelyezkedő és nyomás alatt álló víz. Ugyanis a rétegvíz mélységi elhelyezkedése igen változatos. A talajvíz alatti húsz méter mélységtől több ezer méter mélységig megtalálható. A rétegvíz a legtöbb esetben teljesen kitölti a víztartó kőzet hézagait. A nyomás következtében a kapillaris erők nyugalmi állapotban nem hatnak. A talajvíztől eltérően a rétegvíz fölött nincs kapillaris zóna. A két vízzáró réteg közötti víztartóban elhelyezkedő és nyomás alatt álló rétegvizet artézi víznek is nevezik. A nyomást a fedőkőzetek súlya (rétegnomás), a kőzetekben lévő gázok felhajtó ereje vagy a víztartó magasabb részeiben tárolt víz hidrosztatikai nyomása kelti. Ha a fúrással feltárt rétegvizekre ható nyomás nem elég nagy, akkor a víz ugyan az eredeti víztartó réteg fölé emelkedik, de a felszín alatt marad. Ez az úgynevezett szubartézi víz. Ha nyomás következtében a víz a felszín fölé emelkedik, artézi vízről beszélünk. A szubartézi vizet feltáró kutat negatív, az artézi vizet feltáró kutat pozitív artézi kútnak nevezzük.⁵

A XIX. században felgyorsult ipari fejlődés új nyersanyaglelőhelyek feltárását követelte meg. Mivel új bányák létesítése csak a kitermelhető természeti kincs készletének nagyságára vonatkozó megbízható adatok ismeretében lehet gazdaságos, megnövekedett a kutatás fontossága. Szükségessé vált a kutatási módszereknek, elsősorban a bányászati kutatás fő segítségével, a mélyúrásnak a tökéletesítése. A kezdetleges kötéllel való mélyúrás gyengéi javításokra ösztönözték a technikusokat. Törekvéseik eredménye volt a fa és vasrudazat alkalmazása, az üteműködő fúrás mód bevezetésével. A fúróluk mélységének növekedését követően mind több elemből összetett rudazat az üzem közben ható nagyfeszültségek következtében azonban könnyen szenvedett kihajlást, sőt el is tört. A hiba kiküszöbölése K. Oyenhausen porosz bányatanácsos nevéhez fűződik, aki 1843-ban feltalálta a váltóollót – a nehezék és a véső közé iktatott egymásba akasztott, meghosszabbított láncszemet, melynek célja a rudazat megkímélése a felütés igénybevételétől – és ezzel megnyitotta az utat a sikeres és gazdaságos mélyúrások felé. A továbbiakban a váltóolló különböző változatai jelentek meg, mint a szász K. G. Kind „szabadonejtő készüléke”, majd 1847-ben, K. L. Fabian úgynevezett „szalajtó készüléke”, melynél a rudazat felemelt helyzetében leejti a vésőt, s csak azután lassan süllyed utána a merev rudazat, azaz a lefelé mozgásnál függetleníti a véső mozgását a rudazatától.

A fejlődés ezen fokáig a fúrótechnikások figyelme a kőzetbontás fúrólyukból történő hagyományos, azaz tisztítócsöves rendszerű eltávolítása felé irányult. A XIX. század legnagyobb vívmánya a fúrástechnika terén az öblítőrendszerű fúrési módszer bevezetése volt, mely a francia M. Fauvelle nevéhez fűződik. A fúrások történetének következő jelentős évszáma 1869. Ekkor szabadalmaztatta a svájci R. Leschot a gépi hajtású öblítéses gyémánt magfúró berendezést, amely folyamatos kőzetfeltárást tett lehetővé. Az európai fúrástechnika ezzel oly fejlettségi fokot ért el, hogy a szén és kálisó kutatások mellett a mélységi vizek feltárására is alkalmazhatóvá vált.⁶

Artézi kutakat nem Magyarországon fúrtak először, de nincs Európában olyan ország, ahol gyorsabban terjedt volna az artézi kutak fúrása és technikája, mint hazánkban. A múlt század közepén volt már néhány fúrt kút az országban, számuk azonban nehezen növekedett, mert a fúrás viszonylag nagy költsége ellenére sem kecsegtetett biztos sikerrel. Zsigmondy Vilmos, a neves bányamérnök (1821–1886) volt az, aki a mélységi vizek feltárását a tudomány szintjére emelte és ezzel megszüntette a korábbi bizalmatlanságot. Zsigmondy korának a legjobb fúrési szerszámaikat és gépi felszerelését használta. Alkalmazásukkal a mélyfúrési vállalkozásnak egy fényes évtizedét nyitotta meg. Főként a budapesti Városligetben 1878-ban sikerrel végződő mélyfúrása volt nagy hatással a szakmára. Korszerű és sikeres fúrásai különösen az alföldi városok lakóira nézve bírtak nagy jelentőséggel, hiszen a Hódmezővásárhely környéki és délalföldi emberek távol minden eleven víztől, az egészségtelen talajvíz kényszerűtől szenvedtek. Zsigmondy azonban 1876 után nem vállalt több kútfúrást. Országos hírű cégét unokaöccsére, Zsigmondy Béla gépészmérnökre (1848–1919) ruházta át, aki a következő negyven évben magasra emelte a vízkutatás tudományos és gyakorlati színvonalát. A Zsigmondyak működése nyomán indult meg az Alföldön széles körben a kútfúrás. Itt volt rá a legnagyobb szükség és itt terjedt el rohamos gyorsasággal.⁷

Hódmezővásárhely első artézi kútja

Hódmezővásárhely volt az első alföldi város – páratlan áldozatkészséget tanusítva – midőn a modern haladást felhasználta közegészségügye előmozdítására, megjavítására, s az Alföld nyilvános használatára szánt, nagy költséggel készített kútjával úttörő és jó példával járt más városok előtt. A város törvényhatósági bizottságának 1878. március 12-i jegyzőkönyvében többek között az alábbiak olvashatóak:

„Mintán a város közönségének egy jó és bővizű kútra mulibatatlan szüksége van, megbízatik a városi tanács, miszerint Kovács Ferenc, Garzó Imre, Karancsi Dániel, Szamecz András, Beller Lőrinc, Moldvai István bizottsági tagoknak, mint kiküldötteknek közreműködésével Zsigmondy Béla bányász mérnökkel kössön egyezséget a piactérnek valamelyik alkalmas pontján leendő kútfúrásra és előállításra nézve. Egyszermind legyen tekintettel a jóváhagyás végett bemutatandó szerződésben arra is, hogy mint vállalkozó a még bent lévő értékes csövek kiszédésére is köteleztessék.”⁸

Kölcsönös megállapodás után a kútfúrást Zsigmondy el is vállalta. *„Az alku fejlesztésénél a város elég sajnós, nem volt tekintettel arra, hogy ilyen kút, ha néhány ezerrel többre kerül is, nagyobb caliberű csövekkel százezreket fog érni, a Bürgermeister által az ötvenes években megkísértett fúrásnál azon véleményre jött hogy már 40 ölnyre (21 m) jó víz található, s így Zsigmondy úr oda informáltatván, hogy 80, legfeljebb 100 méterre vízre találhat, megkezdé a kútfúrást 15 cm-es csövekkel”* írta Matók Béla főjegyző a *Vásárhelyi Közlöny* 1880. július 6-i számában, visszapil-

lantva a kezdési munkálatokra. A *Vásárhelyi Közlöny* 1878. október 6.-i számában a „*Helybeli újdonságok*” rovatában így ír: „*Zsigmondy Béla b.mérnök úr körüinkbe érkezvén, a piacon lévő régi kút (Bürgermeister-féle) netalántáni használhatósága végett megkívánható munkálatokat már megkezdé, s egy pár nap alatt megtudjuk, hogy lehet-e a régi kút munkálat alá venni, vagy más helyen új kút munkálatait kell kezdeni.*”

Egy hét alatt eldölt a vizsgálat, miszerint „*a régi kútnak sem csöveit nem lehet kihúzni, sem annak folytatásával az elveszett vizet megtalálni nem lehet*”. Ennek folytán a további kísérlettel felhagyva, 1878. október 9-én az új kút helyét hatóságilag kijelölték, nem messze a fentebb említett fúrástól a városháza és a református főgimnázium által bezárt piactéren. A fúráshoz való előkészületeket, valamint a fúrótorony ácsolási és felállítási munkálatait 1878. október 9-én kezdték meg. A tulajdonképpeni fúrást október 17-én kezdték meg. Folyamatos munkával november 17-én a mélység már 75 méter, december 2-án pedig 98,20 méter volt a talp. A következő hónapokban, 1879 januárjától augusztusig a kút fúrása szünetelt, mivel a rétegek kiiktatására szolgáló megfelelő minőségű beléscsövek nem álltak a vállalkozó rendelkezésére. 1879. szeptember elején folytatták a kút fúrását, melyről a helyi újság így tudósított:

„*Örömmel jegyezzük fel, hogy a piactéren lévő kút fúratása ismét folyamatba lépett, s ez annyival is öröndetesebb jelenség reánk nézve, minthogy semminek sem érezzük hiányát annyira, mint az egészséges ivóvíznek, melyet ugyan hasztalan keresünk a város területén*”⁹

Az 1879. október 21-én tartott közgyűlésen Ábrai Károly polgármester szeptemberi jelentésének 21. szerint „*Olvasatott Zsigmondy Béla mérnök levele, a fúrásnak a kikötött 140 m. alól mily feltételek mellett leendő eszközlése tárgyában. Polgármester és főmérnök előterjesztése folytán a továbbfúratás megrendeltetik, s a költségeknek a jövő évi költségvetésbe fölvételre a tanács utasítottatik*”. A novemberi törvényhatósági ülés erről már intézkedett is „*...a piactéri kút fúrása a jövő évi költségvetésbe 2000 ft. Vétetik fel*”, ahogy a *Vásárhelyi Közlöny* 1879 november 16-i száma közölte. A következő év június 6-án már arról olvashatunk, hogy „*a piactéren az artézi kút fúrása már befejezetett múlt kedden és a víz a felszínre ütötte magát, s azóta a közönség által nagy mértékben használtatik. Öröndetes tény, melynek megvalósítása régi vágya volt lakosságunknak*”.

1880. június 28-án került átadásra a piactéri kút a nagyközönség használatára, két évi fásztó és szorgalmas munka eredményeként. Ünnepléses beszéd keretében adta át Zsigmondy mérnök-vállalkozó a városi előjáróságnak a kút, s beszámolt a munkáról, melynek emberélet is esett áldozatul. Ábrai polgármester megköszönte a sikeres fáradozást, a legodaadóbb elismeréssel vette tudomásul a mérnöki beszámolót, s az illetékes tisztikar nevében magára vállalván a további gondozást és felelősséget, ismételten köszönetet szavazott Zsigmondynak mind maga, mind a tanács, mind pedig a város közönsége nevében. Az artézi kút összes költsége 11 327 ft-ot tett ki.

A kút fúrása nagy nehézséggel járt, többször akadtak a futóhomokban jó vízre. A homok tíz, húsz, sőt negyven méter magasságra is feltódult és mindannyiszor el kellett zárni és tovább haladni, mert különben a víz csak ideiglenes lett volna. Ez volt az oka, hogy Zsigmondy hét rendbeli fúrócsövet (bélescövet) volt kénytelen használni a fúrólyuk bélelésére, melyek közül az első a megállapodástól eltérően nem százötven mm, hanem kettőszáztizenkét mm átmérőjű volt. A végső, hetven mm átmérőjű csövel az utolsó „kövecses” agyagrétegnél tovább nem haladtak és százkilencvenhét és fél méter mélységben befejezték a fúrást. A huszonnégy óránként kiömlő langyos víz mennyisége 94 254 liter, hőmérséklete pedig 19 fok volt. A fúrólyuk felett homokkőből faragott négyszögletű díszes oszlop állt, melynek felső

részén mind a négy oldalon 1880. évszám látható, alsó részén pedig négy oroszlánfejből ömlött ki a víz az oszlop élei irányában fektetett négyágú, kereszt alakú medencébe, ebből pedig a felesleges mennyiség a földalatti csatornába.¹⁰

1880. július 4-én az egy hete a közönség szolgálatában álló az artézi kútról mindenfelől a legelőnyösebb vélekedést hallani. *„Örvendetes tény, melynek megvalósítása régi vágya volt a város lakosságának. A kút valóságos ostromállapotnak van kitéve kora reggeltől késő estig. A kút vize a legnagyobb mértékben használtatik, de másfelől a tömeges látogatás oly intermezzókat idéz elő, melyhez még a rendőrségnek is lehetne szava. Aztán szépen kérjük nénemasszonyokat is, hogy ne hányjanak mindenféle rohadt gyümölcsöt a kút köré”* hívja fel a figyelmet az újságíró. A hónap végén így jelent a helyszínről a cikkíró: *„Artézi kútunk ugyancsak keresetnek örvend. Éjjel-nappal szakadatlanul hemzseg körülötte a sok hordó, kanta, s mindenféle vizes edények csoportja. Ez is fényes bizonyítéka annak, hogy szükség lenne a vizet alagsóvezés által más városrészekbe is elvezetni, hogy ne kellésék a távoli lakosoknak órákat tölteni azért, hogy egy jó kanta vizet vihessen haza. Csak így lesz legelőnyösebben felhasználva e drága kincs, az artézi kút”* írja Nagy Miklós a Vásárhelyi Közlönyben, *„Az artézi kút előnyös felhasználása”* című cikkében.

„A lemellyített kút talajviszonyainak birtokában a város is tudja magát mihez tartani és ideje volna még egy új kutat a templomtéren, egyet a Bika utcába készíteni nagyobb méretű csövekkel, s e három kút egyenlőre a várost elegendő vízzel láthatná el hosszú éveken keresztül” – írta Matók Béla főügyész a Vásárhelyi Közlöny júliusi számában. A fenti cikk nyomán az augusztus 1-i törvényhatósági közgyűlés 42. pontja már tartalmazta Zsigmondy Béla mérnöknek egy második fűrására nézve tett ajánlatára vonatkozó előterjesztését.¹¹

Hódmezővásárhely első fűrt artézi kútját a város lakossága „Bakay kútnak” nevezte el, mivel Dr Bakay Lajos sebész főorvos háza előtt létesült. Arra vonatkozóan, hogy meddig használta a város lakossága a kutat, sajnos nem találtam adatot, de az 1950-es években feladott képeslapon a kút már nem üzemelt, de még a helyén állt, medencéjében virágok láthatók. Feltételezhetően az 1940-es években a vízhozam erős lecsökkenése közrejátszott abban, hogy mint pozitív kifolyású kút leállították üzemelését. Arról sincs megbízható adat, hogy pontosan mikor bontották le a kút felső részét.

*„Feltételezzük, hogy a város főterén – a Kossuth téren – épült nyolcvan lakásos épület, valamint az előtte 1965-ben leleplezett Szántó Kovács János emlékmű környezetének rendezése során lett elbontva az egyre elhagyatottabb látványt nyújtó medence. Végül 1978. augusztus hónapban találtam rá az 'Epreskertben' összetört állapotban. Daruskocsival szállították be a Csongrád Megyei Vízmű dolgozói az egység központjába, ahol mozaikszerűen, a korabeli fényképek alapján raktuk össze, és szállítottuk a helyszínre 1979-ben.”*¹²

Az 1979-es városrendezési terv sajnos nem tette lehetővé, hogy a kút eredeti helyére kerüljön, így a Városi Tanács végül a Református Ótemplom udvarában adott lehetőséget a felállításra, ahol aztán összerakták a már beszámozott darabokat. A tanács, a Hidrológiai Társaság Szentesi Csoportja, valamint a Csongrád Megyei Víz és Csatornamű Vállalat 1980-ban egy ünnepi megemlékezést tartott a Városi Tanács tanácstermében a centenárium alkalmából. Az ország minden területéről érkeztek vízügyi szakemberek a vízgazdálkodási történet szempontjából nem kis jelentőségű eseményre. Az ünnepi ülést követően a helyreállított kút átadásra került, valamint a száz éves évforduló alkalmából leleplezték a Szolgáltató Ház előtti Kiss Gyula szobrászművész „Oroszlános kút” című alkotását.¹³

A „Bakay kút” medencéjének oldalfalán két márványtábla került elhelyezésre, amelyeken a következő felirat olvasható: „Bakay kút, 1878–1880. Az Alföld első kútját Zsigmondy

Béla fúrta a város megbízása alapján. Mélysége 197.8 m. Vízhozama: 66 l/sec. A 100 éves évforduló alkalmából 1980-ban a felsőrészt helyreállította a Csm. Víz és Csatornamű Vállalat 2. Sz. Üzemmérnöksége és a Városi Tanács VB. Műszaki Osztálya. Eredeti helye a Kossuth téren volt.” Napjainkban a városi vízhalózatról üzemel a kút, a Református Ótemplom plébánia épületének elbontását követően szépen parkosított területen, a Cseresnyés Kollégium épülete mellett.

Hódmezővásárhely második artézi kútja

Az 1880-as években a város több ásott kútja beomlott, a megmaradtakat pedig befedték és szivattyús üzemmódra alakították át. Vásárhely egyetlen fúrt kútja folyamatosan ostromlott területté, állandó jövés-menés helyszínévé vált. Miközben a számtalan ásott kút állandó járványveszély forrása, addig az egyetlen korszerű fúrt kút túlterhelté vált.

A városvezetők csakhamar rájöttek, hogy a városnak egyetlen kút már kevés. Elhatározták a második kút fúrását, csak a hozzávaló költségek fedezését nem tudták fedezni. *„Ekkor történt meg a lélekemelő jelenet, hogy Nagy András János a maga és hitvestársa nevében a polgári erények legszebbikét gyakorolva, letett a közjó oltárára, polgártársai jóvoltára húszezer forintot, s lehetővé tette a második, nevét viselő artézi kút elkészítését.”*¹⁴ A nagylelkű, és rendkívül fontos felajánlás segítségével lehetőség nyílt Hódmezővásárhely városának arra, hogy megépítse második artézi kútját. A felajánlás 1882. november 14-én történt a város törvényhatósági bizottságának közgyűlésén, mely a következőképpen zajlott:

*„Nagy András János törvényhatósági bizottsági tag szóval előadja, hogy mielőtt az 1883. évre összeállított költségelőirányzat tárgyalása megkezdhetnék, bejelenti a törvényhatósági közgyűlésnek, miszerint a tervbe vett s az új templom előtti téren, az úgynevezett kis piacon furandó artézi kút költségei fedezésére nevével Mucsi Máriával együttesen 20000 forintot ajánlanak fel, azon kijelentéssel, hogy midőn a vállalkozó mérnök a kút fúrásához hozzáfog, ők a felajánlott összeget folyóvá teszik, a felmerülő kiadást a jelzett összeg erejéig koronként a kötetendő szerződés feltételeihez képest fizetni fogják, azonban ők, mint magán egyének a vállalkozóval semmi összeköttetésben lenni nem óhajtanak, hanem a város közönsége kösse meg vele a szerződést s a további intézkedések megtételére, általában a kút furatása körüli kútügyek bizottságát kéri ez alkalomra is megbízni és kiküldeni.”*¹⁵

A pontosan 120 évvel ezelőtt megírt jegyzőkönyv további részében ez áll: *„indítványoztatott továbbá, hogy ezen építendő artézi kút Nagy András János és neje Mucsi Mária nevére neveztessek el s a felépítendő felszerelésen márványlapba e nevek, mint a kút építését létesítőké bevésessenek.”* A közgyűlés másnapján, a városi tanács Zsigmondy Béla mérnököt bízta meg a második artézi kút elkészítésével. A kútügyi bizottság, melynek tagjai – Ábrai Károly polgármester, Draskóczy Lajos, Dobossy Lajos, Karancsi Dániel, Ifj. Karasz Sámuel, Kovács József, Mónus András, Szabó Mihály, és Samu Ferenc – öt hónappal később, 1883. április 5-én délelőtt az Újtemplom előtt ünnepélyesen kijelölte a létesítendő kút helyét. Az ünnepélyes eseményen jelen volt Zsigmondy Béla mérnök-vállalkozó, Nagy Sándor főkapitány, Pokomándy Imre tanácsnok, Deák Mihály főmérnök, Szikszai Dénes aljegyző, Prehoffer Lajos aljegyző, és Nagy András János adományozó. A fúrólyuk pontos helyét az újtemplom és Szent János szobor közötti területen a környező épületek sarkától pontosan kijelölték. A fúrás 1883. április 24-én kezdődött meg, a fúrótorony ácsolásával és felállításával.

Maga a fúrás több lépcsőben, közel egy év alatt zajlott. Elsőként a talajvíz kizárása miatt, egy 390 milliméter átmérőjű fúrócsövet kellett a későbbi fúrásiránynak megfelelően, a kívánatos 20,4 méter mélységig a talajba fúrni. Ezt követően a külső csőszakaszon belül, egy 315 mm. átmérőjű második csővel fúrtak le egészen 211.8 méter mélységig. A fúrás ezen szakasza 1884. március 15-én zárult le, mivel a fúrás során beszerzési problémák merültek fel a megfelelő csőszerevények tekintetében, és így a munka több hónapig szünetelt. Az utolsó negyven méter fúrását egy 250 milliméter átmérőjű csővel végezték el, és így 1884. április 19-én elérték a célul kitűzött 252,6 métert, mely 55 méterrel volt mélyebb, mint a négy évvel korábban átadott első artézi kút. Ezen a napon a közgyűlés által kiküldött kútügyi bizottság hivatalosan átvette a kutat.¹⁶

*„Az átadáskor felvett jegyzőkönyv szerint a bizottság a helyszínen megjelenvén örömmel látta, hogy a föld felszíne felett több mint ember magasságra kiemelkedő vascsövön bőven és egyenletesen szökkel fel a kristálytisztaságú víz, mely az első artézi kút vizéhez mondhatni ugyanazonosságig hasonló, tehát ivásra, főzésre és mosásra teljesen alkalmas...”*¹⁷

1884 szeptemberében a fúrólyukat teljes hosszában 150 mm. átmérőjű borovi vörösfenyőből készített facsővel bélelték ki, és elhelyezték az öntöttvasból készült kútfejet. Ezt követően merült fel a felépítmény kivitelezésének kérdése. Végül a kút medencéjének és középső oszlopának elkészítését a városvezetés Séenger Béla budapesti kőfaragóra bízta, aki kalázi homokkőből faragta ki a nyolcszögletű medencét, és az 1,30 méter magas oszlopot. *„A városi kútügyi bizottság csütörtökön délután ülést tartott, mely alkalommal említésre méltó határozatot hozott. Elhatározta ugyanis az artézi kút külső felszerelésébe egy márványlapnak behelyezését, hogy minő szöveg jön a márványlapra, erre nézve egy szűkebb körű bizottság lett kiküldve Abrai Károly polgármester elnökelete alatt, melynek tagjai: Dobosi Lajos és Szabó Mihály, kik a kész szó véget a nagybizottság elé fogják terjeszteni.”*¹⁸

A bizottság által javasolt szöveg márványlapokba vésését és a két fekete márványtábla elkészítését, amelyeket a középső kőoszlop átellenes oldalán helyeztek el, szintén Séenger Bélára bízta. A tábla egyik oldalán a következő feliratot vészték:

*„E kutat saját költségökön szülővárosunk népének javára készítették Nagy András János és neje Mucsi Mária, Isten áldása legyen a jótevőkön.”*A tábla másik oldalán ez olvasható: *„készítette Zsigmondy Béla mérnök 1883–1884, mélysége: 252.6m., vízbősége naponként 10,00 HL”.* Séegner Béla 1884. szeptember 27-én kelt levelében megkérdezi Abrai Károly polgármestertől, hogy megfelel-e a felirattervezet, és hogy mikor szállítja a márványtáblákat. Zsigmondy Béla 1884. november 1-jén kelt levelében felhívta a figyelmét a Polgármesteri Hivatalnak *„nehogy a felírásban ortográfiai hiba legyen, kérem helyírási szempontból elhatároztatni illetékes egyén által, hogy megmaradhat-e a következő felirat: 'e kutat saját költségökön...' Séegner úrral beszéltem és ő azt mondta, hogy képes a kész márványlapon az ő-t kijavítani ü-re, ha erre nézve esetleg felszólíttatik.”*¹⁹

1884. november hónapban Séegner kőfaragó a következő választ kapta a hivataltól: *„Zsigmondy levelére hivatkozva közli a polgármester, hogy helyesen van ő-vel vésve a kiküldött szöveg mintája alapján, mert azt ahhoz értő tanár úr hagyta jóvá és külön figyelemmel volt, hogy stilisztikai és értelmezési szempontból helyesen szerkeztették. Ezért kéri, hogy betűről betűre a küldött szöveg minta alapján vésse a márványlapra.”* A nagy gondal, de kissé körülményesen létrehozott márványtáblákat ismeretlen okok miatt lecserélték réztáblákra, de a táblákon lévő szöveget szóról szóra átmásolták rájuk. A felső medence alatt egy kereszt alakú pince épült, amelyben megtalálható a kútfej, valamint a felső négy irányú kifolyó csövezete és elzáró szerelvényei.

Ezzel megoldották egy esetleges meghibásodás bontás nélküli javításának lehetőségét, valamint az elzárószelepek védettségét és megfelelő szabályozását. A felszínről vasajton keresztül, lépcsőn lehet a tárnába lejutni. A medence közepén lévő oszlopon nyugszik a cinköntvényből készült felső díszes kiömlő rész. A cink-öntvényt Kahle és fia potsdami gyárosoktól rendelték meg 1848 forintért, és 152 forintért szállították a kút helyére. Az öntvény alsó két méter átmérőjű tányérján tizenkét oroszlánfejjel díszített nyílásán ömlik a víz, és hull alá az alsó kőmedencébe. A felesleges víz a medence körül kiépített csatornába folyik. A nyolcszögletű kőmedence minden második oldalának közepén kialakított kifolyó ontotta a tiszta vizet, amely kovácsolt rostélyon keresztül folyt el a csatornába. A kutat ünnepélyes keretek közt, 1884. november 29-én délután három órakor adták át. Az átadó Hódmezővásárhely történetének kiemelkedő eseménye volt, amit az is bizonyít, hogy tízezer ember jelent meg az ünnepségen. A kút körül korlátot kellett emelni, melyen belül a küldöttségek elférhettek.

„Nagy András János artézi kútja ott díszlik, a monumentális kút felszerelése majdnem teljesen készen a piactéren. Zsigmondy Béla az artézi kút felszerelési munkálatait maga vezette. Zsigmondy urat hozzánk nem egyedül a vállalati szerződés köti, hanem az a jóakarát, ami nála városunk irányába nem egy ízben megnyilvánult. Közöttünk a derék férfiú örömet tölti idejét s otthonosan érzi magát. A város Zsigmondy Béla irányába több tekintetben köszönettel tartozik, minek alkalomadtán nem fogja elmulasztani kifejezését adni.”²⁰

A polgármester és a tanács törvényhatósági tagjai az átadás előtt személyesen felkeresték Nagy András Jánost a lakásán, felkérték őt és nejét, hogy a kút átadásának ünnepélyére szíveskedjenek velük menni. Nagy éljenzés fogadta az adományozók és Kristó Lajos helyettes polgármester vezetésével az átadáson megjelentek menetét. A kutat Zsigmondy Béla szép beszéd kíséretében adta át, melyet Kristó Lajos vett át és köszönetet mondott a nagylelkű adakozónak, valamint a kútfúró mérnök úrnak.

A felavatás utáni években – korabeli képeslapok tanúsága szerint –, fahordóval felszerelt lófogatok szállították az egészséges, jó minőségű és tiszta ivóvizet a Nagy András János kúttól a város minden pontjára. Megállapítható volt, hogy a két artézi kút, – az 1880 június 28.-án átadott „Bakay” kút, és az 1884. november 29-én átadott Nagy András János kút beüzemelése óta nem fordult elő járványos megbetegedés Hódmezővásárhelyen.

A XX. század közepe táján, a Nagy András János-kút vízhozama csökkenni kezdett, valószínűleg vízbázisa 50-60 évnnyi tartalékkal rendelkezett, amit a város maximálisan ki is használt, lévén, hogy teljes lakossága lakóhelytől függetlenül használta mindkét kutat.

A hozamcsökkenés miatt, a Nagy András János-kút eredeti funkciója megszűnt, és így az ötvenes években be is zárták. Műemlék jellegű értéke, és szépen kidolgozott felépítménye miatt a városvezetés később díszkúttá alakítását javasolta. Az átalakítás, és első felújítás 1964-ben történt, a CSOMITERV tervei alapján. Vízsintes tengelyű szivattyúk egy 25 köbméteres tűzivíz tárolóból cirkuláltatták a vizet a kút díszes kifolyóihoz és onnan vissza.

Sajnos az első felújítás alkalmával nem gondoltak az eredeti terv szerinti helyreállításra, így a kőmedence egyik oldalán állították csak helyre a kifolyót. Két díszrács maradt meg, melyen a kút üzembehelyezési éve az adományozók neveinek kezdőbetűi találhatóak meg (N.A.J. és M.M.). Az egyik rácsnál, a déli oldalon szemléltetés céljából eredeti módon egy kifolyót alakítottak ki, a kőmedencét pedig vasbetonnal bélelték ki, hogy vízzáró legyen. Ezt követően a szivattyúk sorozatos meghibásodása miatt a kút vízellátását városi vízhálózatról oldották meg, a csurgalékvizet pedig a városi csatornahálózatba vezették be. 1984. év elején kezdték meg a kút történetének második felújítását, mely eseményt egybekötötték a kút

100 éves évfordulójával. A felújítást a Csongrád Megyei Vímű 2. számú Üzemmérnöksége (ma Zsigmondy Béla Rt.), és a Városvédő és Szépítő Egyesület végezte, és a Városi Tanács VB.Műszaki Osztálya irányította, szervezte. A munka során felújították a cinköntvény részeket, kitakarították a téglafalazatú, boltíves pincét, kifugázták falazatát, és a régi építési anyagot felhasználva felújították a lépcsőt, illetve új vasajtót helyeztek a pince bejáratába. A pincerészt „kis vízügyi múzeummá” alakították, ahol megtekinthetővé tették az eredeti öntvényből készült kútfejet, az abból kiinduló csövet, a hozzá tartozó szerelvényeket, valamint a megmaradt egy méteres borovi vörösfenyőcsövet, mely része volt az 1884-ben kialakított csövet-borításnak. 1984. november 5-én délután 4 órakor a Vásárhelyi Hetek rendezvénysorozat keretében adták át a már felújított kutat. A Nagy András János-kút ma műemlék jellegű díszkútként üzemel, és a város egyik szép színpoltja. ²¹

A Hódmezővásárhelyen meghonosodott kútfúró mesterség története

Az első Hódmezővásárhelyen fúrt artézi kutak (*Bakay kút*, 1880., és *Nagy András János kút*, 1884.) létesítése idején a város lakossága egyáltalán nem értett a kútfúrás mesterségéhez, csupán a kútásásban volt néhány családnak jártassága. Amikor felmerült a fúrt kutak iránti igény, budapesti kútfúró mestert kellett megbízni az első artézi mélyfúrású kutak létesítésére.

A század végére újabb kutakra lett volna szüksége Vásárhelynek. A véletlen folytán nem a városvezetés, hanem egy gőzmalomtulajdonos vállalkozó, bizonyos Bauer Sándor volt az, aki Vásárhelyen a harmadik kút ügyében lépéseket tett. A Bauer család országos szinten is nevezetes volt már a század közepén is. Bauer Fülöp a századelőn, még makói gabonakereskedőként kereste kenyerét, és alapozta meg leszármazottai későbbi vagyonát, de híressé vált fia és még nevezetesebb unokája megalapozták a család nevének fennmaradását. Bauer Fülöp fia, Bauer Jakab, 1850-ben Szentés városába nősült, és bérelt földet. Később, 1857-ben megalapította Szentés első, és a korabeli Magyarország nyolcadik gőzmalomát. Kilenc év elteltével, 1866-ban, mikor jól jövedelmező malma már vagyonszámba tette, Hódmezővásárhelyre települt, megvásárolta egy városzéλι kovácsműhely épületét, és létrehozta Vásárhely első gőzmalomát. Két fia született, de csak a kisebbik, Bauer Sándor (1853–1922) kezdett tudományos szinten foglalkozni a gépészet kérdéseivel. A fővárosba ment géptechnikát tanulni, majd a budapesti Röck vasipari vállalat gyárában dolgozott mérnökként. Amikor tapasztalata elegendő volt, édesapja hazahívta Vásárhelyre, hogy a gőzmalom fejlesztésében segítkezzen. A tehetséges gépész hamar rájött, hogy a gőzmalom fejlesztésének egyetlen akadálya, hogy nem tudnak elegendő vizet biztosítani a termeléshez. Mivel a két fúrt kút messze esett a malomtól, a Bauer vállalat elhatározta, hogy saját kutat furat azzal a Zsigmondy Béla kútfúró mesterrel, aki Vásárhely első két kútját is készítette. ²²

A vállalat tehát ajánlatot kért Zsigmondytól, aki 30 ezer forintért vállalta volna el a munkát, azzal a feltétellel, hogy másfél – két év múlva fejezi be a fúrás. Bauerék sokalták az összeget is és a munka időtartamát is, így elutasították az ajánlatot. Az ajánlat elutasítását követően Bauer Sándor elhatározta, hogy áttanulmányozza a kútfúrás ismert szabályait és gépészeti tudására támaszkodva saját maga lát neki a kútfúrásnak. Amikor a második artézi kút átadása után 6 évvel, 1890-ben, megindultak a munkálatok, Bauer Sándor egy forradalmian új kútfúró technikát kezdett alkalmazni.

Halaváts Gyula magyar királyi osztálygeológus, Bauerék kortársa, korabeli tudományos

szakteknitély és számos kútfúrési publikáció írója, három lehetséges módot valószínűsít arra vonatkozóan, hogy Bauer Sándor honnan szerezhetett tudomást a vízöblítéses szárnyasfúrás technológiájáról. Elképzelhető de nem bizonyított, hogy miután a hagyományos, azaz szárazrendszerű kútfúrást tanulmányozta, saját ötlete volt annak forradalmasítása. Másik lehetőség, hogy a Monarchia más területein – a mai Magyarország határain túl, esetleg külföldön –, járva találkozott hasonló eljárással. Az sem zárható ki, hogy Bauer Sándor olvasott már valahol, új fúrési eljárások kipróbálásáról. Akárhogy is, de 1890-ben olyan új eljárással lepte meg a szakmát, hogy földművelésügyi tanácsost küldtek Vásárhelyre a módszer tanulmányozására. Az eljárás körüli izgalom érthető volt, mivel Bauer mindössze hat hét alatt, és csupán háromezer forint költséggel készített egy 234 méter mély, és napi 244 800 liter vízhozammal rendelkező kutat. (A Nagy András János kút 252 méteres, és 668 160 liter vizet tudott adni naponta.) A döbbenetes eredmény, főként a rendkívül rövid idő azért volt meglepő, mert Zsigmondy ugyanezt a munkát két év alatt, és tízszeres áron, azaz 30 ezer forintból vállalta volna el.²³

Az új eljárás lényege az volt, hogy ellentétben Zsigmondyval, Bauer nem szárazon, hanem öblítőfej és öblítővíz segítségével nedvesen termelte ki a béléscsövek behelyezéséhez eltávolítandó földmennyiséget, másrészt nem hagyományos, hanem úgynevezett szárnyas fúrófejet használt, kisebb átmérőjű 70-100 miliméteres fúrócsővel.

„A fúrótorony, illetőleg a fúróállvány felszerelése után az ötnegyed colos fúrórudazatra olyan méretű szárnyas fúró fejet helyeztek el, melynek nyitott átmérője 20-30 miliméterrel volt nagyobb, mint a leendő béléscsősaru keresztmetszete. A szivattyú megindítása után a függőlegesre tartott rudazatot kézi erővel forgatni kezdték. Forgatás céljából a rúd forgatót (klupnit) 2-2,5 méter magasan szorították rá a rudazatra, arra helyeztek egy drótkötélből vagy láncból készült, körülbelül ötven – hatvan centiméter körméretű gúzszt (rácsavart kötel) s ebbe dugták be a körülbelül három méter hosszú, öt – hat centiméter vastag fadorongot (forgatórudat), melynek alsó végét fogta meg a munkás és elkezdte a körbejárást, így percenként öt-hat fordulatot lehetett tenni. A munkatér mindig padlózott volt és tisztán tartották, hogy a körbejárás biztonságos legyen, mivel a dolgozók féltek a megcsúszástól és a balesettől, ami természetesen indokolt volt.”²⁴

A művelet kulcsa a fúrórudazat utánaeresztése volt, mely figyelmet és szabályozást kívánt a felvonó kezelőjétől, ezért rendszerint ezt a munkát az öregebb, tapasztaltabb szakember végezte, akit ekkor még nem tiszteltek meg a „fúrómester” címmel, noha gyakorlatilag az volt. A vállalkozót, a gazdát nevezték csak kútfúrómesternek, még ha nem is volt mestervizsgálója, mivel a kútcsinálás szabad ipar volt a századfordulón. Majd csak az 1928. június 28-án hatályba lépett 88.013/1928./VI.13./K.M. számú rendelet nyilvánította a kútcsinálóipar munkakörébe tartozott kútfúró tevékenységet artézi és vízkútfúró néven külön képesítéshez kötött iparnak.

Bauer Sándor új technológiával készített első kútját néhány éven belül két újabb követte, melyeket szintén a Bauer Jakab és Fiai Vállalat fúrt. Az 1890-es években általuk végzett nagyszerű kútfúrások hatására Hódmezővásárhelyen elkezdett terjedni az új technológia ismerete, és az elkövetkező négy esztendő alatt, 1890 és 1894 között 11 vásárhelyi gyáros, fatelep üzemeltető, téglagyáros, gőzmalomtulajdonos fogott bele saját kútfúrési kísérletbe. A kísérletek túlnyomó része sikeres volt, és egyes vállalkozás tulajdonosok, miután elkészítették saját üzemük számára a tervezett kutakat, elkezdtek vállalni mások számára is kútfúrásokat. Így aztán létesültek fúrt kutak tanyákon, iskolák mellett, és egyes városrészekben. A városban lassan kezdett kialakulni egy csak kútfúrással foglalkozó vállalkozói réteg s Vásárhely a XX. század elejére a kocsigyártás és majolikakészítés mellett a kútfúróipar „fellelővára” is lett.

Az 1896-os évi felmérések már huszonhárom sikeresen fúrt, és üzemelő kútról tudósítanak Hódmezővásárhely városában.

1. Bakay-kút, Kossuth tér, fúrás időpontja: 1878. okt. 9. – 1880. jún. 28. Kútfúrómester: *Zsigmondy Béla*, a kút mélysége: 197,8 méter. A kút vízhozama: 94254 liter naponta.

2. Nagy András János kút, fúrás időpontja: 1883. ápr. 24. – 1884. ápr. 19. Kútfúrómester: *Zsigmondy Béla*, a kút mélysége: 252,6 méter. A kút vízhozama: 668160 liter naponta.

3. Bauer Jakab és fiai gőzmalmának kútja, fúrás időpontja: 1890. Kútfúrómester: *Bauer Sándor*, a kút mélysége: 234 méter. A kút vízhozama: 244800 liter naponta.

4. Klauzál utcai kút, fúrás időpontja: 1890–1891. Kútfúrómester: *Varga Károly*, a kút mélysége: 216 méter. A kút vízhozama: 89280 liter naponta.

5. Zsarkó Sándor és Társa gőzmalmának kútja, fúrás időpontja: 1890–1891. Kútfúrómester: *Hungerleider Mihály*, a kút mélysége: 228 méter. A kút vízhozama: 115200 liter naponta.

6. Steiner és Társa fatelepenék kútja, fúrás időpontja: 1891. Kútfúrómester: *Herfert Gyula*, a kút mélysége: 200 méter. A kút vízhozama: 86400 liter naponta.

7. Damjanich utcai kút, fúrás időpontja: 1892. Kútfúrómester: *Mihály Imre*, és *Prónay József*, a kút mélysége: 146 méter. A kút vízhozama: 38880 liter naponta.

8. Tóth Ferenc és Társai gőzmalmának kútja, fúrás időpontja: 1892. Kútfúrómester: *Soós Károly*, a kút mélysége: 237 méter. A kút vízhozama: 432000 liter naponta.

9. Fehérvári és Társa gőzmalmának kútja, fúrás időpontja: 1892. Kútfúrómester: *Fehérvári Ferenc*, a kút mélysége: 130 méter. A kút vízhozama: 72000 liter naponta.

10. Szentesi utcai kút, fúrás időpontja: 1892–1893. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 239 méter. A kút vízhozama: 339840 liter naponta.

11. Nádor utcai népiskola kútja, fúrás időpontja: 1893. Kútfúrómester: *Varga Károly* és *Hungerleider Mihály*, a kút mélysége: 226 méter. A kút vízhozama: 208800 liter naponta.

12. Lázár István Szentkirály dűlői tanyájának kútja, a fúrás időpontja: 1893. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 198 méter. A kút vízhozama: 57600 liter naponta.

13. Malom utcai kút, fúrás időpontja: 1893. Kútfúrómester: *Hegedűs Testvérek*, a kút mélysége: 238 méter. A kút vízhozama: 233280 liter naponta.

14. Szűcs és Francisti téglagyár kútja, fúrás időpontja: 1893. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 231 méter. A kút vízhozama: 259200 liter naponta.

15. Hódi József kutasi úti tanyájának kútja, fúrás időpontja: 1891–1894. Kútfúrómester: *Hungerleider Mihály*, *Prónay József*, *Orbán Sándor*, a kút mélysége: 256 méter. A kút vízhozama: 201600 liter naponta.

16. Szent-István utcai kút, fúrás időpontja: 1893–1894. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 227 méter. A kút vízhozama: 230400 liter naponta.

17. Jókay utcai kút, fúrás időpontja: 1894. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 236 méter. A kút vízhozama: 100800 liter naponta.

18. Rác Lajos és Társai téglagyárának kútja, a fúrás időpontja: 1894. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 238 méter. A kút vízhozama: 342720 liter.

19. Kovács Testvérek téglagyárának kútja, fúrás időpontja: 1894. Kútfúrómester: *Kovács József*, a kút mélysége: 231 méter. A kút vízhozama: 316800 liter naponta.

20. Patkós kút, a Rárósi utcában, fúrás időpontja: 1894. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 236 méter. A kút vízhozama: 79200 liter naponta.

21. Szent-István utcai népiskola kútja, fúrás időpontja: 1894. Kútfúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 225 méter. A kút vízhozama: 201600 liter naponta.

22. Bánffy gőzmalom kútja, fúrás időpontja: 1894. Kútúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 225 méter. A kút vízhozama: 427 600 liter naponta.

23. Városi közkórház kútja, fúrás időpontja: 1894. Kútúrómester: *ifj. Almássy Sándor*, a kút mélysége: 237 méter. A kút vízhozama: 230 400 liter naponta.²⁵

A felsorolás bizonyítja, hogy a század utolsó éveiben már voltak kifejezetten csak kútúrós foglalkozó szakemberek a városban, akik továbbadták mesterségüket, tapasztalataikat, és tudásukat utódaiknak, így teljes kútúró dinasztiákat létrehozva. Ilyen kútúró dinasztia volt, az Almássy család is. Idősebb Almássy Sándor, ácsmesterséget tanult, de 1889-ben abbahagyta eredeti szakmája gyakorlását és Bauer Sándorhoz hasonlóan, vele közel azonos időben a kútúrás mesterségét kezdte tanulni. Néhány évvel később Szikáncson megfúrta első kútját dr. Csáky Elemér főügyész édesapjának tanyáján, majd a Vásárhely környéki kisebb településeken is újabb artézi kutakat létesített. Szegváron, Sarkadon, Földeákon, Martonoson, sőt Félegyházán, és Szentesen is végzett kútúrást. Összesen élete során mintegy 110 kutat létesített a délföldön. Munkássága során felfejlesztette gépparkját, és országos hírnevet szerzett, mint elismert szakember. Tudását továbbadta fiának, *ifj. Almássy Sándornak*, aki már mélyfúrású vízműépítő vállalkozóként fejlesztette a családi vállalkozást. Az *ifjabb Almássy* a kútúráshoz szükséges tudását már a szegedi ipariskola gépészeti tagozatának elvégzésével is bővítette, sőt később a berlini Műszaki Akadémiát is elvégezte.

A sok vásárhelyi kútúró család sorában kiemelkedő volt a Prónay család, melynek két tagja, Prónay József és testvére, Prónay Sándor összesen mintegy ötszáz artézi kutat fúrt szerte az országban. Prónay József 1867-ben született, és gyermekkorában gazdálkodónak nevelték. Ifjúkorában, mikor Zsigmondy Béla bányamérnök létrehozta első, majd négy évvel később második artézi kútját, mindössze 13-17 évesen elkezdett érdeklődni a kútúró mesterség iránt. Felhagyott a mezőgazdasági tapasztalatok megszerzésével, és a kézi műkútúrás „tudománya” felé fordult figyelme. Később 25 évesen, 1892-ben sikeresen megfúrta élete első artézi kútját, egy Bika utcai bolt számára. Ettől az évtől kezdve egymást követték munkái. Később csatlakozott hozzá 12 évvel fiatalabb testvére, és Kaposvártól Szarvason át Zilahig több városban végeztek kútúrásokat. (Még a híres Pallavicini-uradalomnak is létesített kutat.) A második világháborúban négy évig volt a hadsereg kútmestere, és az államvasutak szabadkai üzletvezetőségének vonalán Zomborban, Újvidéken, és más környező településeken fúrt kutakat. A háború után különvált testvérétől, aki 14 éves korától segédje, munkavezetője, majd vállalkozótársa is volt. Prónay Sándor önálló kútúróként, 200 artézi kutat létesített.²⁶

Az eddig említett kútúrókon kívül, a XIX. századi Vásárhely kiemelkedő szakemberei voltak még: Magyar Imre, Arany Mihály, Kenéz Tamás, Kopornyik János, Barát Sándor, Barát Ferenc, Varga Tóth Imre, és Misán János is. Kutatómunkám során mintegy húsz vásárhelyi kútúrómesterről találtam feljegyzéseket, akik mindegyike az ezernyolcszázad évek végén, és az ezerkilencszázad évek elején végezte tevékenységét.

Az a tény, hogy Hódmezővásárhely a XIX. század végére, alig másfél évtized alatt a kútúróipar hazája lett, felveti a kérdést, hogy mi módon volt lehetséges az alföldi területek felzárkózása az ország iparilag fejlettebb régióihoz.

„Az Osztrák–Magyar Monarchia nagy kiterjedése és nyersanyagban való önellátása, az egységes vámterület és pénz, az olcsó munkaerő, valamint az utazás és szállítás a vasút-vonalak

kiépítése következtében megkönnyítette a távolságok legyőzését. A kapitalista társadalmi rend rugalmas alkalmazkodása, a szabad ipar és vállalkozási kedv korlátlan volta, a nagy árubőség miatt fennálló könnyű beszerzési lehetőségek, a hitelbe vásárolható anyagok mind hozzájárultak ahhoz, hogy a fejlődés lehetőségei adva legyenek. A kereskedelem olcsón kínálta azokat az anyagokat és szerszámokat, melyek a fejlődésnek induló kútúróiparhoz szükségesek voltak.”²⁷

A XX. század elejére kialakult a vásárhelyi kútúrás gyakorlata. Legtöbbször a város egy-egy tehetős polgára, aki közéletű és tenniakaró ember volt, felkereste szomszédait és közös elhatározással, költséggel egy kút megfúrásának engedélyét kérték a város polgármesterétől. A lakosság erről a tehetős polgárról nevezte el általában ezeket a kutakat, például: *Patkós kút, Bodrogi kút, Császtvai kút, Maksa kút...* stb. A polgármester a város főmérnökével készítette el a szükséges terveket, amelyeket szakértői nyilatkozat kérés céljából, az 1885. évi vízjogi törvény alapján, elküldtek az illetékes Kultúrmérnöki Hivatalhoz Aradra. A hivatal a tervet hirdetmény formájában 30 napi közszemlére való kitételre javasolta és helyszíni tárgyalás kitűzését kérte. A helyszíni tárgyaláson jegyzőkönyvet vettek fel és abban pontosan rögzítették a kút helyét. A Kultúrmérnöki Hivatal visszaküldte a szakvéleménnyel allátott tervet azzal, hogy elfogadásra javasolja, vagy egyéb észrevételeket tett a terv módosítására vonatkozóan. A város törvényhatósági bizottságának közgyűlésén hagyták végleg jóvá a kút fúrását és bejegyezték a vizikönyvbe. Egy-egy kút fúrásának költségeit vállalók többnyire szerződést kötöttek, ez volt a „társasági szerződés” amelyben a tagok rögzítették a társaság működésének feltételeit. Egy kúttársasághoz több artézi kút is tartozott. Erre utal az 1919. május 18-án jóváhagyott Bajza–Püspök–Mátyás–Klauzál utcai kúttársaság szerződése is. A vásárhelyi kúttársaságok egymás után alakultak meg, és 1937-ben a számuk elérte a hatvanat. Egy-egy kúttársaságot alkotó családi közösség – többnyire öt, hat esetleg tíz ház –, az artézi kút feltörő vizét csővezetékek segítségével házaikhoz vezette, és így a társaság tagjai saját kertjükben tudtak vízhez jutni nem kellett a kútig gyalogolni. A közös kút pozitív nyomása juttatta el a vizet minden hozzá csatlakozó házhoz. A legtöbbszor a közös kút köré szerveződött társaságok nem voltak hosszú életűek, mert közösségeik sokszor elfelejtkeztek arról, hogy a pozitív kutaknál mindig szabad vízkiömlést kell biztosítani, különben a kút elzáródik és megszűnik. A kútra csatlakozók közül legalább egy háznál mindig nyitva kellett tartani a vízkiömlés lehetőségét.

A kutak számának ugrásszerű növekedése, a harmincas évek végére gondokat kezdett jelenteni. A Magyar Királyi Földművelésügyi Miniszter 24.110/1939.VI.A. számú, 1939. március 23-án kelt rendelkezése a kutak engedélyezésének és használatának felülvizsgálatára ad utasítást. „Tudomást szereztem arról, hogy országsszerte nagy azoknak a pozitív fúrt artézi kutaknak a száma, amelyek esetleg hatósági engedély nélkül létesültek, vagy ha engedéllyel létesültek is, ezek felszökő vize megfelelő zárószervezet hiányában szabadon elfolyik és ezáltal a véges mennyiségű nemzeti összkészletből nagy mennyiségű víz megy veszendőbe, s a környéken létesített hasonló kutak teljesítőképessége is csökken.”²⁸

A rendelkezés értelmében a városban található hálózatról, kutakról és közfolyókról jegyzék készült utca, házszám, vagy sarok megjelöléssel. Ezt felhasználva a vízmű üzemelnöksége a város egyik régi térképére feldolgozta az adatokat és abból egyértelműen kiderült, hogy a társaságok vízhalózata szinte behálózta a város területét. A XX. század közepére, a 200 és 400 méter közötti vízadórétgre települt kutak 40-50 évi folyamatos használat következtében évről évre egyre kisebb vízhozammal üzemeltek, így mivel egyre nagyobb részüik vált negatívvá, a kúttársaságok is egymás után kezdtek feloszlani.

1960-ban létesült az első gépi vízszolgáltatású rendszer, mely Hódmezővásárhely 4. Kerületében, vagyis a *Petőfi S. – József A. – Malinovszkij* utcák térségében biztosította az ivóvízellátást. Később a *Tóalj* utcában és a *Balassa* utcában is létesültek törpevízművek amelyek kezdetben a Városi Tanács üzemeltetett, majd a Csongrád Megyei Víz és Csatornamű Vállalathoz kerültek. Végül 1974-ben helyezték üzembe a mintegy 800 köbméteres víztoronyt és a város központi víztermelő egységét, ezzel a körzeti *hydrofor* rendszerű vízművek megszűntek, és az egész várost átfogó egységes vízellátás valósult meg.²⁹

Az artézi kútfúrás „hőskora” végleg lezárult, és átvette helyét a gépesített és közös vízszolgáltatás rendszere. Az emberi összefogással, közös munkával létrehozott, művésien megtervezett műemlék felépítményű kutak, nagyhírű kútfúró mesterek, vizet szállító lófogatok, önfeláldozó adományozók kora a huszadik század háború utáni éveire végleg letűnt.

A jelenleg is üzemelő és modernnek tekinthető vízszolgáltatási rendszer is természetesen kutakra épül. Alapvető különbség azonban, hogy a XIX. század végén, és a XX. század elején a létesített kutak mindegyike a 200 és a 400 méter közötti víréteg vízkészletének fogyasztását célozta meg, viszont jelenleg 800 tól 1200 méteres mélységig terjednek a vásárhelyi kutak mélységpontjai. A különbség oka, hogy a Dél-Alföld lakossága az alacsonyabb rétegek vízkészletét teljesen „felélte”, és szükségessé vált a mélyebb régiók felderítése. A hódmezővásárhelyi kutak legnagyobb hányada a *Kása erdő* területén helyezkedik el. Összesen 25 darab mélykút szolgáltatja jelenleg az ivóvizet a város ötvenötezer lakójának. A mélyről feltörő vizet semmilyen biológiai és vegyi tisztítással nem kell kezelni, mivel annak minősége kifogástalan. A „kitermelt” vizet szivattyúk segítségével víztárolókba juttatják, majd a víztorony közlekedő edények elvének kihasználása segítségével áramoltatják el a legmagasabb bérházakba, csak úgy mint minden vásárhelyi otthonba. Ma a kutakat nem kútfúró mesterek, hanem vízügyi mérnökök, műszaki szakemberek, és geológusok létesítik, és szivattyúk, nyomóvezetékek, tolózárok segítségével – gépesített módon – juttatják el a vizet a lakossághoz.

Jelenleg elmondható, hogy az Alföld 800 méter alatti rétegeinek vízbázisa képes kiszolgálni a terület lakosságát, (Csongrád megyében 2000-ben félmillió volt a lakosságszám) de 10 vagy 20 év múlva felvetődhet a kérdés, mi lesz akkor, ha – hasonlóan a XX. század közepének kiapadásaihoz – esetleg kifognak ezen rétegek készletei is. Az ország egyes pontjain, például a főváros környékén már üzemelnek 2000 méter mélységű fúrt kutak, és térségünkben is megoldást jelenthet, ha még mélyebbre hatolnak a kutakat létesítő szakemberek. Amennyiben viszont ez nem hoz eredményt, előfordulhat, hogy a kutakból történő vízszolgáltatás megszűnik a Dél-Alföldön. Ebben az esetben, a Duna menti városok vízellátását kellene követnünk, és azt a megoldást választani, hogy a Tisza vizét többszörösen szűrve, tisztítva, majd átemelőkkal a városba juttatva próbáljuk meg biztosítani az életet jelentő tiszta ivóvizet. Ez a megoldás azonban drága lenne, és Hódmezővásárhely elveszítené a magyarországi városok közt annyira ritka kincsét, a híresen jó minőségű tiszta ivóvizét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- KŐSZEGFALVI FERENC – BORUS GÁBOR (szerk.): *Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon*. Szeged, 2002. Bába Kiadó.
- FEJÉRVÁRY JÓZSEF: *Vásárhely története, családok tükrében*. Hódmezővásárhely, 1929, Erdélyi Sándor nyomdája.
- ERDÉLYI LÁSZLÓ – LÁSZLÓ FERENC – MURAKÖZY TAMÁS (szerk.): *Vizgazdálkodási Lexikon*. Budapest, 1970, Mezőgazdasági Kiadó.

- HALAVÁTS GYULA: Az Alföld artézi kútjai. *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1894. XXXVIII. k.
- HALAVÁTS GYULA: A hódmezővásárhelyi két artézi kút. *Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve*. 1880. 8. k. 8.f.
- HALAVÁTS GYULA: *A magyarországi kutak története, terület szerinti megoszlása mélységök, vízbőségének és bőkának ismertetése*. Budapest, 1896.
- CSATH BÉLA: Megemlékezés Hódmezővásárhely 100 éve elkészült első artézi kútjáról. *Hidrológiai Közöny*, 1981. április. 61. évf. 4. sz.
- CSATH BÉLA: A mélyfúrás helyzete Európában. *Vízügyi Történeti Füzetek*, 1983. 5. sz.
- CSATH BÉLA: Zsigmondy Béla szerepe a hazai vízkutatás és fúrás történetében. *Köölaj és Földgáz* 1991. szept. 24. évf. (124) 9. sz.
- CSATH BÉLA: A „szárnyasfúrás” Hódmezővásárhelyen. *Köölaj és Földgáz* 1991. 24. évf. 8. sz.
- KORIM KÁLMÁN: A Dél-Alföld geológiai felépítése, különös tekintettel a vízföldtani viszonyokra. *Hidrológiai Társaság Országos Ankétjának Kiadványa*, 1980. nov.14. 2. sz.
- HARMAT PÉTER: Bemutatkozik a Zsigmondy Béla Rt. *Vízmű panoráma* 1995. 3. évf. 2. sz. *Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára* (továbbiakban: CS.M.L.H.L.) *Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1875 / 652 levéltári számú irata*.
- CS. M. L. H. L. *Közgyűlési Jegyzőkönyv* 1878. Márc. 12. Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1878 / 401 levéltári számú irata.
- CS. M. L. H. L. *Közgyűlési Jegyzőkönyv* 1880. aug. 1. Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1880 / 891 levéltári számú irata.
- CS. M. L. H. L. *Közgyűlési Jegyzőkönyv* 1882. nov. 14. Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1882 / 496 levéltári számú irata.
- CS. M. L. H. L. *Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1884/119 levéltári számú irata*.
- CS. M. L. H. L. *Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1884/501 levéltári számú irata*.
- CS. M. L. H. L. *Miniszteri rendelet*. 1939. márc. 23. Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1939/109 levéltári számú irata.
- A *Vásárhelyi Közöny* 1878 és 1884 között megjelenő számai.

JEGYZETEK

- 1 HALAVÁTS GYULA: Az Alföld artézi kútjai. *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1894. XXXVIII. k. 1-9.
- 2 *Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára* (továbbiakban: CS.M.L.H.L.) Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1875 / 652 levéltári számú irata.
- 3 CSATH BÉLA: Megemlékezés Hódmezővásárhely 100 éve elkészült első artézi kútjáról. *Hidrológiai Közöny*, 1981. április. 61. évf. 4. sz. 145.
- 4 KORIM KÁLMÁN: A Dél-Alföld geológiai felépítése, különös tekintettel a vízföldtani viszonyokra. *Hidrológiai Társaság Országos Ankétjának Kiadványa*, 1980. nov.14. 2. sz. 1.
- 5 ERDÉLYI LÁSZLÓ-LÁSZLÓ FERENC-MURAKÖZY TAMÁS (szerk.): *Vízgazdálkodási Lexikon*. Budapest, 1970, Mezőgazdasági Kiadó. 500-615.
- 6 CSATH BÉLA: A mélyfúrás helyzete Európában. *Vízügyi Történeti Füzetek*, 1983. 5. sz. 13-15.
- 7 CSATH BÉLA: Zsigmondy Béla szerepe a hazai vízkutatás és fúrás történetében. *Köölaj és Földgáz* 1991. szept. 24. évf. (124) 9. sz. 21.
- 8 CS.M.L.H.L. *Közgyűlési jegyzőkönyv* 1878. márc. 12. Hmvhely Város Polgármesteri Hivatalának 1878/401 levéltári számú irata.

- ⁹ H. NAGY LÁSZLÓ: Készül a kút. *Vásárhelyi Közlöny*. 1879.szept.
- ¹⁰ HALAVÁTS GYULA: A hódmezővásárhelyi két artézi kút. *Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve*, 1880. VIII. kötet 8. füzet 205.
- ¹¹ CS.M.L.H.L. *Közgyűlési jegyzőkönyv*. 1880. aug. 1. Hmvhely Város Polgármesteri Hiv.-nak 1880/891 levéltári számú irata.
- ¹² Interjú Harmat Péter vízgazdálkodási mérnökkel, aki 1969-től 1995-ig a Cs.M. Vízmű Vállalat hódmezővásárhelyi kirendeltségének üzemmérnökség-vezetője volt.
- ¹³ Interjú Molnár Ferencel, aki kirendeltségvezető helyettesként jelen volt az eseményen.
- ¹⁴ HALAVÁTS GYULA: A hódmezővásárhelyi két artézi kút. *Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve* 1880. VIII. kötet 8. füzet 205.
- ¹⁵ CS.M.L.H.L. *Közgyűlési jegyzőkönyv*, 1882. nov. 14. Hmvhely Város Polgármesteri Hivatalának 1882/496. számú irata
- ¹⁶ CS.M.L.H.L. *Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1884 / 119 levéltári számú irata*.
- ¹⁷ HALAVÁTS GYULA: A hódmezővásárhelyi két artézi kút. *Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve*, 1880. VIII. kötet 8. füzet 206.
- ¹⁸ H. NAGY LAJOS: Helybéli újdonságok. *Vásárhelyi Közlöny*, 1884. máj. 11. 16. évf. 19. sz. 3.
- ¹⁹ CS.M.L.H.L. *Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának 1884 /501. levéltári számú irata*.
- ²⁰ H. NAGY LAJOS: Kútavatás lesz Vásárhelyen. *Vásárhelyi Közlöny*, 1884. nov. 23. 16. évf. 47. sz. 3.
- ²¹ Interjú Harmat Péter vízgazdálkodási mérnökkel, aki részt vett a Nagy András János-kút felújításában.
- ²² KÓSZEGFALVI FERENC–BORUS GÁBOR: *Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon*. Szeged, 2002, Bába Kiadó. 22–23.
- ²³ HALAVÁTS GYULA: *A magyarországi kutak története, terület szerinti megoszlása, mélységek, vizök bőségének és hőfokának ismertetése*. Budapest, 1896. 103.
- ²⁴ CSATH BÉLA: A „szárnyasfúrás”Hódmezővásárhelyen. *Kőolaj és Földgáz* 1991. aug. 24. évf. (124) 8. sz. 250.
- ²⁵ HALAVÁTS GYULA: *A magyarországi kutak története, terület szerinti megoszlása, mélységek, vizök bőségének és hőfokának ismertetése*. Budapest, 1896. 103.
- ²⁶ FEJÉRVÁRY JÓZSEF: *Vásárhely története, családok tükrében*. Hódmezővásárhely, 1929, Erdélyi Sándor nyomdája. 501., 650.
- ²⁷ CSATH BÉLA: A „szárnyasfúrás”Hódmezővásárhelyen. *Kőolaj és Földgáz*, 1991. aug. 24. évf. (124) 8. sz. 250.
- ²⁸ CS.M.L.H.L. *Miniszteri rendelet*. 1939. márc.23. Hmvhely Város Polgármesteri Hiv.-nak 1939/ 109 levéltári számú irata.
- ²⁹ HARMAT PÉTER: Bemutatkozik a hódmezővásárhelyi Zsigmondy Béla Kft. *Vízmű panorama*, 1995. III. évf. 2. sz. 2.